

Ш 37

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ШЕВЧЕНКО Оксана Володимирівна

УДК 111.852:82-31 (043.3)

**ЕСТЕТИЧНИЙ ВИМІР КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У
КОНТЕКСТІ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО РОМАНУ**

Спеціальність 09.00.08 – естетика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2015

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
МЕДНІКОВА Галина Сергіївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри культурології

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
ГЕРАСИМЧУК Валентина Андріївна,
професор кафедри української мови,
літератури і культури Національного
технічного університету України «КПІ»

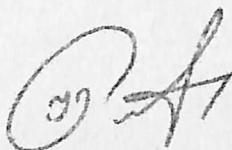
кандидат філософських наук
КОЛЕСНИК Олена Сергіївна,
доцент кафедри філософії та культурології
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т. Г. Шевченка

Захист відбудеться «5» червня 2015 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул.Пирогова,9.

Автореферат розісланий «30» квітня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Криза ідентичності, про яку так багато говорили у другій половині ХХ століття науковці-гуманітарії, митці, політики, свідчить про значні зміни в розвитку цивілізації та суспільства, які суттєво трансформували ціннісно-сміслову буття сучасної людини. Соціальна ідентичність, яка тривалий період часу формувалася крізь призму системи освіти й передбачала ототожнення Я із соціально-культурними зразками поведінки, нормами і цінностями конкретного суспільства, відходить у минуле в умовах інформаційного суспільства та діалогу культур. Масштабність віртуальної реальності вказала на послаблення стійкості статусної та ролевої ідентичностей в інтерсуб'єктивній взаємодії. Динаміка глобалізаційного процесу викликає жах у представників культурно-національної ідентичності перед уніфікованими формами організації суспільного буття та зумовлює у людей бажання захистити свою унікальність. Все це породжує сплески радикального націоналізму, релігійного фундаменталізму й екстремізму, з однієї сторони, і відчуття духовної порожнечі, з іншої.

Актуальним є аналіз формування культурної ідентичності через естетичний вимір сучасних антропологічних теорій та інтертекстуальності роману. Мистецтво сьогодні є потужним засобом вираження і формування світовідчуття людини. Естетичний вимір передбачає відображення ціннісного відношення суб'єкта до об'єкта. Відмова від пошуку істини, як гносеологічної категорії та звернення до чуттєвості людини, відповідає сучасній посткласичній тенденції розвитку культурної ідентичності. М.Каган вказував на те, що «естетичне» не ототожнюється із поняттям «художнє», оскільки останнє відображає якості мистецтва, що не завжди зводяться до естетичних цінностей. Наше дослідження передбачає поєднання «ціннісного» та «художнього» в контексті інтертекстуальності роману, який розкриває естетичну специфіку формування культурної ідентичності.

Поліфонічна природа сучасного роману руйнує ідеологічні бар'єри монологічного типу мислення та відкриває можливість осмислення інтертекстуальності естетично-сміслового континууму письма. Перед суб'єктом постає не демонстрація значення, а можливість «дотику» до смислу, що передбачає звернення до естетичного виміру чуттєвості в процесі формування культурної ідентичності.

Ідентичність в її есенціальному розумінні віднаходить теоретичне висвітлення у класичній філософії, сучасна ж персонологія актуалізує проблему культурної ідентичності крізь призму «життєвого світу» та плуральності культурних смислів, що зумовлює звернення до інтертекстуальності романного письма. На прикладі взаємодії автора, героя, читача в контексті інтертекстуальності роману прослідковуються сучасні тенденції формування естетичної свідомості та культурної ідентичності.

Аналіз культурної ідентичності здійснюється на основі антропологічних досліджень екзистенційно-феноменологічного підходу та передбачає висвітлення ролі самості (М.Бердяєв, М.Гайдегер, Г.Марсель, П.Рікер, Л.Шестов, К.Ясперс), інтерсуб'єктивності та повсякденності (Г.Аренд, М.Бубер, Б. Вальденфельс, Е.Гуссерль, А.Камю, Е.Левінас, Ж-П.Сартр), тілесності (М. Мерло-Понті) у світовідчутті суб'єкта культури (М.Мамардашвілі, Х.Ортега-і-Гассет).

Взаємозв'язок ідентичності, творчості та культурних практик знаходить висвітлення у сучасних антропологічних і персонологічних дослідженнях Є.Більченко, В.Гюсле, М.Епштейна, В.Іоніна, О.Кирилової, С.Кримського, В.Кутирьова, В.Малахова, Б.Маркова, В.Розіна, Г.Тульчинського, С.Холла, В.Шинкарука.

Естетичний вимір сучасної культурної ідентичності передбачає дослідження специфіки формування естетичної свідомості через звернення як до класичних естетичних теорій (Г.Гегель, І.Кант, Ф.Шиллер), так і неklasичних, актуалізованих постмодерністськими дослідниками (Ж.Бодріяр, Ф.Гватарі, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ж-Л. Нансі, М.Фуко), а також психоаналізу З.Фрейда, К.Г.Юнга, Ж.Лакана.

Висвітленню проблеми самосвідомості у світлі естетичних теорій присвячені роботи В.Бичкова, Є.Басіна, К.Долгова, М. Дюфрена, А.Грякалова, С.Зонтаг, М.Кагана, С.Лішаєва, Н.Маньківської, Є. Устюгової, а також праці вітчизняних дослідників, серед яких О.Кривцун, В.Личкова, Л.Левчук, В.Мовчан, Г.Меднікова, О.Оніщенко, О.Наконечна, В.Панченко.

Комплексне висвітлення співвідношення естетики та філософської антропології відображені у роботах Д. Скальської та А.Воеводіна.

Соціально-культурне значення формування культурної ідентичності у світлі естетичного виміру досліджується на базі праць представників франкфуртської школи Т.Адорно, В. Беньяміна, Ю.Габермаса, Г. Маркузе, Е.Фромма, Проблема самосвідомості в умовах інтеркультурності та міжкультурної комунікації досліджена в роботах З.Баумана, Д.Белла, С.Жижека, М.Кастельса, Е.Саїда.

Феномен тексту, інтертексту та інтертекстуальності досліджується на основі праць представників структуралізму і постструктуралізму: Р.Барта, У.Еко, Ю.Крістевіч, Ю.Лотмана, М.Ріфатера, В.Топорова, Б.Успенського. До сучасних дослідників проблеми інтертекстуальності належать Н.Кузьміна, Г.Косіков, Н. Пьеге-Гро, І.Смірнов, Н. Фатеєва, М.Ямпольський, С.Толкачов.

Дослідження специфіки філософського роману, особливостей інтерпретації, взаємодії автора-героя-читача здійснюється у працях М.Бахтіна, В. Біблера, М.Бубера, Г. Гадамера, А.Генінг, Х.-У.Гумбрехта, Р.Інгардена, І.Ільїна, В. Ізера, У.Еко, М. Кундери, Г.Чхартішвілі, Х-Р.Яусса, а також українських дослідників В.Герасимчук, Т.Гундорової, О.Колесник, С.Павличко.

Художньо-естетичне осмислення актуальних проблем культурної ідентичності проведено на основі текстів романів наступних авторів:

Ю. Андруховича, Х. Борхеса, О. Гакслі, У. Еко, Дж. Фаулза (вплив естетичних принципів Постмодерну на світовідчуття суб'єкта); Е. Тан, Х. Курейші, Дж. Кутзее, Х. Мураками, В. Найпола, Х. Памука, Р. Пірсіга, С. Рушді (вплив крос-культурної ідентичності автора-мігранта на формування крос-культурної інтертекстуальності письма роману).

Роль комунікативних практик у самопізнанні героя роману досліджено на прикладі творчості Дж. Барта, М. Кундери, Ж.-П. Сартра, Л. Уліцької, Дж. Фаулза, Дж. Франзена. Осмислення специфіки естетизації повсякденності суб'єктом творчості здійснено на прикладі текстів романів Г. Гессе, К. Ісігуро, М. Кундери, Р. Мюзіля. Феномен тілесності стосовно проблеми ідентичності розглянуто на основі творчості Х. Госейні, Дж. Євгенідіса, М. Кундери, М. Набокова, Дж. Фаулза.

Аналіз інтертекстуальності роману часто обмежується його розглядом у постмодерному ключі як міжтекстового діалогу і віднаходить своє висвітлення у численних дисертаційних дослідженнях крізь призму літературознавчих підходів (наприклад, О. Кулакова).

Інтертекстуальність в якості лінгвосеміотичного міжтекстового діалогу зумовлює створення специфічного авторського стилю. Інтертекстуальність письма вказує на діалогічність смислів у сучасному культурному просторі.

Широкого розповсюдження набула сфера дослідження проблеми інтертекстуальності роману на рівні мови (лінгвістика) та стилю (літературознавство). Інтертекстуальність письма не віднайшла достатнього теоретичного обґрунтування, що підтверджує актуальність піднятої проблеми.

Сутність нашого дослідження полягає у розгляді естетичного аспекту формування культурної ідентичності в контексті інтертекстуальності сучасного роману.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в межах науково-дослідної роботи кафедри культурології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Методологія і зміст викладання соціо-гуманітарних наук», що входить до Тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук», який був затверджений вченою радою університету (протокол №5 від 29 січня 2009 року).

Мета дослідження – розкрити специфіку естетичного виміру формування та концептуальну основу культурної ідентичності крізь призму інтертекстуальності сучасного роману.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати, відповідно до екзистенційно-феноменологічного підходу, взаємозв'язок процесу творчості й самопізнання;

- розкрити естетичний вимір постмодерного дискурсу та його вплив на формування ідентичності героя роману;

- дослідити персонологічні розробки в естетиці у взаємозв'язку із концептом «транскультура» та їх значення для формування культурної ідентичності творчого суб'єкта;

- здійснити компаративний аналіз концептів текст-інтертекст-інтертекстуальність в естетичному дискурсі автора/читача;

- визначити специфіку крос-культурної ідентичності автора та її вплив на естетичний вимір письма;

- з'ясувати роль співвідношення альтермодерністського роману й інтертекстуальності для самопізнання читача;

- осмислити потік свідомості героя у полісемантичному модусі роману стосовно актуальних проблем формування культурної ідентичності.

Об'єкт дослідження – ідентичність суб'єкта у тексті роману.

Предмет дослідження – естетичний вимір формування культурної ідентичності суб'єкта крізь призму інтертекстуальності сучасного роману.

Методологічна основа дослідження включає філософсько-антропологічний і теоретико-естетичний підходи. За допомогою екзистенційно-феноменологічної методології аналізується специфіка взаємодії мистецтва й філософії стосовно проблеми формування ідентичності. Постструктуралістський підхід розкриває особливості художніх прийомів роману, які впливають на естетичне сприйняття сучасного типу культури. Концепції рецептивної та феноменологічної естетики висвітлюють особливості інтертекстуальності як чинника формування естетичної свідомості читача/автора. Культурологічна герменевтика уможливлює глибоке розуміння тексту роману. У дослідженні використано загальнонаукові методи індукції, дедукції, систематизації, структуралізації, а також компаративний метод.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в комплексному аналізі естетичного виміру антропологічних теорій та інтертекстуальності сучасного роману (2-ої пол. ХХ–поч. ХХІ ст.) як ефективного засобу й умови формування культурної ідентичності, в результаті чого встановлено, що інтертекстуальність як метод художнього мислення здійснює повернення суб'єкта до феноменології самості в умовах деконструкції культури.

Здійснене дослідження дало можливість обґрунтувати низку положень, що вирізняються науковою новизною і виносяться на захист:

Уперше:

- розглянуто відповідно до естетичного виміру антропологічних концепцій у контексті інтертекстуальності сучасного роману культурну ідентичність, яка передбачає самототожність творчого суб'єкта, котрий здійснює самопізнання під час зустрічі з твором за допомогою взаємодії інтертексту та повсякденних, комунікативних, тілесних практик;

- проаналізовано феномен інтертекстуальності не лише як міжтекстового діалогу, цитатій (відповідно до естетики постструктуралізму),

але й як метод художнього мислення, інструмент формування естетичної свідомості сучасного творчого суб'єкта (автора/читача);

- досліджено вплив крос-культурної ідентичності автора-мігранта на формування крос-культурної інтертекстуальності письма роману. Художнє осмислення суб'єктом творчості проблем мультикультуралізму, глобалізму, фундаменталізму, в контексті взаємодії східної та західної культурно-естетичної парадигми, виконує функцію акумуляції: трансформації культурної маргінальності в культурну ідентичність;

- прослідковано в альтермодерному дискурсі інтертекстуальності роману специфіку становлення культурної ідентичності читача, що формується не через інтерсуб'єктивний діалог автор-герой-читач (феноменологія), не за допомогою розуміння автором-героем-читачем смислу роману (герменевтична феноменологія), а через зустріч із художнім твором і гру з текстом культури – як реалізації комунікативних, тілесних, повсякденних практик, у результаті якої здійснюється повернення реальності суб'єкту, але не в образі об'єктивності подій, а в переживанні досвіду;

- розкрито актуальні проблеми формування культурної ідентичності в ХХІ ст. через естетичне осмислення феноменів Іншого, повсякденності та тілесності в полісемантичному просторі інтертекстуальності роману, де взаємодія класичних («піднесене», «низьке», «прекрасне», «потворне», «комічне», «трагічне») та неklasичних естетичних категорій («абсурд», «лабіринт», «симулякр», «жорстокість», «річ» та ін.) розкривають екзистенційні стани суб'єкта, викликані в результаті комунікації Я та Іншого, метапрактики повсякденності й активізації взаємодії тіла і душі в процесі самопізнання.

Уточнено:

- відмінності між концептами інтертекст (форма буття децентрованої культури як фрагментованого, неоднорідного, амбівалентного тексту) й інтертекстуальність (взаємодія твору з інтертекстом, яка передбачає активну дію суб'єкта, рефлексію відносно плюральності смислових аспектів культури) стосовно проблеми формування культурної ідентичності.

Набуло подальшого розвитку:

- розуміння поняття крос-культурної ідентичності як однієї із форм культурної ідентичності, яка передбачає самопізнання за допомогою комунікативних, тілесних, повсякденних практик в умовах взаємодії культурно-естетичних цінностей Сходу та Заходу;

- осмислення теорії інтертекстуальності письма, яка не отожднюється із постструктуралістським визначенням інтертексту, а виступає насамперед засобом його розуміння суб'єктом культури.

Теоретичне значення роботи полягає в комплексному філософсько-естетичному дослідженні проблеми формування культурної ідентичності суб'єкта в контексті інтертекстуальності сучасного роману.

Практичне значення роботи. Результати дисертаційного дослідження актуальні для викладання навчальних курсів «Естетика»,

«Культурологія», «Філософська антропологія», а також у розробці відповідної навчально-методичної літератури.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Висновки та положення наукової новизни автор одержав особисто.

Апробація результатів дослідження. Зміст дисертації обговорювався на методологічних семінарах кафедри культурології НПУ імені М.П.Драгоманова. Основні ідеї та висновки дослідження доповідалися на таких конференціях: Міжнародна наукова конференція «Простір гуманітарної комунікації» (Київ, 2011), Міжнародна наукова конференція «Культура в горизонті сталих і плінних ідентичностей» (Острог, 2013), Міжнародна науково-практична конференція «Творчість як спосіб буття свободи» (Київ, 2013), Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету КНУ ім. Т.Шевченка» (Київ 2011, 2014), Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Філософія і релігія в просторі сучасної культури» (Київ, 2014), Науково-практична конференція з міжнародною участю «Інституційні засади процесів культуротворення в Україні: ХХ–ХХІ ст. – етапи та напрямки розвитку» (Київ, 2014).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладено в шести наукових публікаціях у фахових наукових виданнях, а також у шести збірниках доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Структура дисертації. Структура роботи відповідає поставленій меті та сформульованим завданням і відображає їх послідовне викладення. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають у себе дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Загальний обсяг дисертації становить 197 сторінок машинописного тексту українською мовою, з них 174 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 273 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, ступінь розробленості проблеми, окреслено наукову новизну й практичну значущість отриманих результатів.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні підходи дослідження естетичного виміру феномену ідентичності у тексті роману» проаналізовано основні аспекти праць представників екзистенційного, феноменологічного, постструктуралістського філософських напрямків і сучасної персонології, які виступили рушійним фактором у стиранні меж між філософією та мистецтвом у процесі самопізнання суб'єкта. Розроблено концептуальну основу дисертаційного дослідження, згідно з якою феномен тілесності, комунікативності й повсякденності, в світлі естетичного виміру антропологічних концепцій ХХ ст., відіграють важливу роль у формуванні

естетичної свідомості суб'єкта культури. Роман є вдалою трансляцією художньо-смыслових аспектів культури, переживання яких автором-героем-читачем розгортає естетичний вимір формування ідентичності.

У *підрозділі 1.1 «Екзистенційно-феноменологічний підхід осмислення творчості як чинник естетизації самопізнання суб'єкта»* розкриваються філософсько-естетичні погляди представників екзистенціалізму і феноменології стосовно процесу самопізнання та його взаємодії з актом творчості. Нівелювання суб'єкт-об'єктних відносин, раціоналізму й есенціалізму, звернення до людських екзистенціалів, серед яких страх, відчай, сум актуалізували чуттєвість у самопізнанні, тим самим наблизивши його до естетичного виміру. Спостерігається відхід від Его-ідентичності, яка передбачає тотожність Я – центру свідомості, наділеного розумом і здатністю висловлювати свої думки.

Відповідно до екзистенційно-феноменологічного підходу, проблема ідентичності виступає насамперед як самототожність. К.Ясперс, М.Гайдеггер, Г.Марсель, М.Бердяев характеризують самість як свободу, яка проявляється за допомогою творчості. Буття людини як творчість лежить в основі сучасного розуміння культурної ідентичності й віднаходить своє висвітлення у романі. Феномен автора-героя-читача роману як суб'єктів творчості відіграє важливу роль у розкритті естетичного виміру самопізнання.

«Самість», «інший», «повсякденність», «тілесність» є ключовими та взаємопов'язаними категоріями, котрі відіграють важливу роль у самопізнанні шляхом активізації чуттєвості. Актуалізовані екзистенційно-феноменологічним підходом, вони продовжують осмислюватись посткласичною естетичною теорією та персонологією і виступають концептуальною основою феномену сучасної культурної ідентичності.

У *підрозділі 1.2 «Естетика Постмодерну відносно трансформацій феномену ідентичності»* досліджено причини антропологічної кризи та потенціал нових можливостей самопізнання у контексті неklasичних естетичних категорій і поетики постмодерного роману.

Неklasичні естетичні категорії, серед яких деконструкція, «Différance» (розрізнення), пастиш, симулякр, породжують амбівалентність в оцінці перспектив їх впливу на ідентичність суб'єкта. З однієї сторони, у ідентифікаційних моделях «яппі», «зомбі», «номад», «фланер», «гравець», «бродяга», «турист» простежується спільний критерій у світовідчутті: цінність гедонізму та «смерть суб'єкта» як трансцендентного Его (самості). З іншого боку, вбачаються спроби пізнання глибин соціально-духовної залежності суб'єкта, зумовленої колективним та власним несвідомим, а також можливі форми свободи від цієї залежності. Відсутність зразка, естетичного ідеалу активізує творчу ініціативність і самостійність безпосереднього суб'єкта.

Творчість Ю.Андруховича, Х.Л.Борхеса, Дж.Фаулза створює простір художнього осмислення значення категорій неklasичної естетики

Постмодерну у світовідчутті суб'єкта. Відкривається можливість до повернення самості в умовах тілесно-чуттєвого світовідчуття як пробудження від сухого теоретизування і зазубрювання моделей поведінки.

У підрозділі 1.3 «Персоналогічні розробки в естетиці та концепт «транскультура» як основа осмислення культурної ідентичності суб'єкта творчості» досліджуються нові проекти формування естетичної свідомості «Я» в культурному просторі, які б відкрили шлях до самореалізації конкретного суб'єкта. Здійснюється аналіз концептів «транскультура» і «критичний універсалізм» та їх роль для творчості суб'єкта.

В основі феномену критичного універсалізму лежить цінність згоди, права на розбіжності й розрізнення. Згідно принципів сучасного універсалізму, кожна культура не є досконалою, але володіє великим запасом можливостей і бажань, що можуть бути реалізовані через комунікацію з іншими культурами. Такий світоглядний підхід пробуджує у суб'єкта творчий потенціал і відкриває нові можливості в розвитку естетичної свідомості. Естетичний дискурс сучасності, який базується на поєднанні принципів класичної та некласичної естетики, відповідає методологічним підходам дослідження проблеми ідентичності в сучасному романі.

Концепція транскультури створює перспективу взаємодії індивідуальної та культурної сфер буття за допомогою сучасного художньо-естетичного простору. Криза культурної ідентичності в її модерному розумінні та вектор розвитку сучасної культурної ідентичності простежений на прикладі роману Дж.Фаулза «Колекціонер».

Естетичний вимір формування сучасної культурної ідентичності знижує рівень загрози кризи культури, яка проявляється в технологічному ставленні суб'єкта до світу (В.А.Кутирьов).

У другому розділі «Культурна ідентичність у контексті інтертекстуальності: співвідношення персоналогічного та естетичного аспектів буття» досліджується специфіка формування естетичної свідомості суб'єкта творчості – автора/читача у контексті інтертекстуальності роману та її роль для розвитку культурної ідентичності.

У підрозділі 2.1 «Інтертекстуальність як засіб художнього мислення та принцип формування естетичної свідомості автора/читача» здійснюється компаративний аналіз понять тексту, інтертексту й інтертекстуальності у зв'язку з проблемою суб'єкта та культури. Досліджуються характерні особливості інтертекстуальності як методу художнього мислення та її роль у становленні естетичної свідомості й культурної ідентичності автора/читача.

Структурно-семіотична концепція яскраво представляє трактування поняття тексту як способу буття культури. Текст зберігає в собі вихідне, центральне повідомлення, відповідно, роль суб'єкта зводиться до герменевтичної інтерпретації, «вірного прочитання», а культурну ідентичність детермінує «дух епохи» та принципи нормативної естетики.

Інтертекст постав як практичне втілення теорії деконструкції в естетиці постструктуралізму. Суб'єкт письма, тобто автор/читач, поступається місцем іншому явищу – амбівалентності письма. На цьому етапі відсутня можливість культурної ідентичності суб'єкта (автора і читача), домінує естетичний принцип гедонізму.

Роль суб'єкта в постмодерністському інтертексті повністю підпорядкована художній поетиці. Якщо текст в інтерпретації Ю.Лотмана є відданим герменевтиці, то інтертекст – поетиці. Інтертекстуальність же передбачає активну дію свідомості автора/читача, є методом прочитання письма крізь призму художньої поетики та засобом формування естетичної свідомості.

Феномен інтертекстуальності як метод художнього мислення співвідноситься із концепцією транскультури М.Епштейна. Завдяки діалогу в тексті класичних і некласичних естетичних категорій, художніх образів, понять та смислів, породжується відчуття співіснування всіх культурно-історичних часів у транскультурній естетичній свідомості. На практиці ж ідея переосмислення історично зумовлених цінностей реалізується за допомогою гри, яка породжує сумнів істинності канонів і догматів та продукує переживання безпосереднього суб'єкта. Гра, будучи естетичною категорією, досить влучно розкриває характер інтертекстуальності письма як творчого акту автора й читача.

Художні прийоми, серед яких багаторівнева організація тексту, художній метод гри, жанровий і стильовий синкретизм, подвійне кодування, презентують роман крізь призму некласичної естетики. Прикладом цього є творчість Ю.Андруховича, Дж.Барта, Х.Л.Борхеса, У.Еко, Х.Мураками, М.Набокова, Дж.Фаулза та ін. Відповідна художня поетика допомагає простежити інтертекстуальність письма як методу художнього мислення суб'єкта культури.

У підрозділі 2.2 «Крос-культурна ідентичність автора як умова інтертекстуальності сучасної літератури» досліджується специфіка роману автора-мігранта, який проживає або у лоні східної культури, осмислюючи цінності західної, або навпаки. Здійснюється аналіз впливу крос-культурної ідентичності автора на породження відповідної тематики творчості.

Автор, перебуваючи в інтертексті крос-культурного простору, постає в генезі проблем, що виникають у процесі акультурації суб'єкта. Якщо мультикультура виступає як множинність рівноцінних і рівноправних культур та культурних рухів, які співіснують на принципах толерантності, не трансформуючи одна одну, то крос-культура виникає на перехресті культур, тим самим утворюючи якісно новий інтертекст.

Відповідно до трьох центрів походження «андрогінної» літератури (Великобританія, Сполучені Штати Америки, Японія), розглянуто творчість наступних авторів:

1. Великобританія – В.Найпол («Напівжиття»), С.Рушді («Останній подих мавра», «Діти півночі» та ін.), Х. Курейші («Будда із передмістя»), І.Кадзуо («Залишок дня»).

2. США – Е.Тан («Клуб радості та успіху»), Дж. Євгенідіс («Середня стаття»), Х.Госейні («Тисяча сяючих сонць»).

3. Японія – Х. Муракамі («Хроніки заводного птаха»).

У наше дослідження включені також автори О.Памук («Сніг»), Дж.М.Кутзее («Безчесття»), Г.Гессе («Сідхартха») й ін.

Крос-культурні естетичні почуття автора породжують специфічний стиль роману та нову грань розвитку інтертекстуальності. Відбувається руйнування бінарності Схід-Захід, а проблема взаємовпливу різних цивілізаційних цінностей і смислів актуалізується самістю суб'єкта (автора, героя, читача). Головною проблемою крос-культурної інтертекстуальної творчості є пошук меж власного Я на фоні децентрації імперських, релігійних, етнічних, гендерних, економічних структур в естетичному дискурсі інтертекстуальності. Останній відображає естетичні почуття, котрі характеризують естетичні категорії. Ця творчість допомагає суб'єкту здійснити вибір між культурною маргінальністю або крос-культурною ідентичністю.

У підрозділі 2.3 «Інтертекстуальність альтермодерністського роману як інструмент генерації культурної ідентичності читача» розкриваються особливості сучасного роману, котрий висвітлює глобальне сьогодення, відповідно до якого читач сам концептуалізує події, сприймаючи теперішнє асинхронно.

Концепція діалогічності М.М.Бахтіна відіграє важливу роль у дослідженні інтертекстуальності альтермодерністського роману. Діалогічність зруйнувала епічну дистанцію між героєм й автором, автором і читачем, продемонструвала незавершеність суб'єктів твору та їх зв'язок із динамічною сучасністю. М.Кундера, вслід за М.М.Бахтіним, вказує на особливість сучасного роману – дослідження не історичної реальності, а існування суб'єкта, яке передбачає прогнозування майбутнього, сферу людських можливостей.

Якщо П.Рікер вказує на ідентифікацію з іншим (героєм) і застерігає від загрози ілюзійної втечі від самого себе, то А. Генінг демонструє відсутність такої загрози. Адже читач альтермодерністського роману не вживається в героя, не переймає якусь історію, а генерує естетичне переживання. Культурна ідентичність читача формується не через інтерсуб'єктивний діалог автор-герой-читач (феноменологія), не з допомогою отождолення автора-героя-читача зі смислом роману (герменевтична феноменологія), а через зустріч і гру з текстом культури – як естетичне переживання комунікативних, тілесних, повсякденних практик.

Відтак, інтертекстуальність альтермодерністського роману відповідає запитам сучасного естетичного дискурсу, ядром якого, на думку В.Бичкова, є не академізовані І.Кант, Г.В.Ф.Гегель, Ф.Шелінг, Ф.Ніцше та їх послідовники

у ХХст., а ті ідеї, що сформувалися на основі їхніх філософських систем з урахуванням того, чим живе людина ХХІ ст.

У третьому розділі «Полісемантичний модус роману як естетичний простір формування культурної ідентичності» аналізується потік свідомості героя у полісемантичному просторі роману, який відкриває перед реципієнтом можливість формування транскультурної естетичної свідомості. Особливості формування культурної ідентичності розкриваються за допомогою аналізу гри між особистістю автора/читача й характеристиками культурного героя.

У підрозділі 3.1 «Філософсько-естетичний аспект становлення культурної ідентичності в комунікативних практиках героя роману» досліджуються різні моделі комунікативних практик героя роману – відчуження, діалог, гра, символічний інтеракціонізм. Екзистенційні стани суб'єкта, які викликані в результаті комунікації з іншим, характеризуються відповідно до «естетики Іншого», в основі якої лежить не відчуття краси, а естетичний досвід зустрічі, чуттєва данність Іншого у таких його модусах як Буття, Небуття і Ніщо.

В основі комунікативних практик лежить полеміка: самість чи інший виступає ідентифікатором у бутті суб'єкта культури. Е.Левінас вказав на етичну передумову будь-якої естетики та культури, в рамках котрих здійснюється комунікація. Це осмислено у романі Ж.-П.Сартра «Нудота», в якому демонструється відчуження літературного героя від інших, що в результаті породжує абсурдність його свободи й самості.

Балансування самості між етичним (дух) і психосоматичним (тілесність) у процесі комунікації прослідковано на прикладі роману Дж.Барта «Кінець шляху». Основою діалогу може виступати естетичне переживання суб'єкта, яке спонукає не до пізнання, а до відчуття та відповіді.

Культурна ідентичність передбачає відповідальність перед Іншим, і водночас її кризу спричиняє експансія іншого в простір Его, що знаходить підтвердження в художніх образах романів М.Кундери «Нестерпна легкість буття», «Життя не тут». На кризу культурної ідентичності впливає фактор механічного виконання соціальної ролі (художній образ героя в романі Л.Уліцької «Казус Кукоцького»), або ж коли ідеологія виступає ідентифікатором у комунікації (роман «Безсмертя» М.Кундери).

Важливу роль у розумінні культурно-естетичної цінності іншого відіграли праці Ж.Дельоза (інший як можливість нового світосприйняття) та Ж.Бодріяра (інший як гість, що несе символічну значимість).

У підрозділі 3.2 «Естетизація повсякденності суб'єктом (автор, герой, читач) як шлях самопізнання в полікультурному просторі» розглядається залучення повсякденних практик до літературно-мистецького простору.

Феномен повсякденності як індивідуальна інтерпретація часу та простору (автором/читачем) передбачає тісний взаємозв'язок із конкретною історико-культурною епохою (автора/героя/читача). Повсякденна практика

героя роману розкриває перед автором/читачем можливість пізнання екзистенційних проблем (свобода, гідність, любов, відчай, страх) у контексті естетичних категорій. Здійснюється вихід за рамки автоматичних буденних дій у метапрактику повсякденності.

Прикладом слугує інтертекстуальність роману Г.Гессе «Сіддхартха», яка проявляється у крос-культурному характері письма, взаємодії східних і західних естетичних цінностей. Текст розкриває потік свідомості головного героя в межах повсякденних культурних практик, які відіграють вирішальну роль у зверненні до феноменології самості.

Комунікація між суб'єктом творчості та героєм роману в світлі повсякденних практик відкриває символічну палітру різних культур і періодів. Прикладом слугує інтертекстуальність письма роману К.Ісігуро «Залишок дня». Повсякденність постає одночасно як смисловий універсум, сукупність значень та як «ефект присутності», що забезпечує можливість естетичного переживання.

Творчість М.Кундери є прикладом концептуального переходу із соціального конструювання «піднесеного» історичного досвіду-факту до повсякденності суб'єкта як відповіді на виклик історії. Проблема повсякденності як втрати реальності та генерації виробництва і споживання симулякрів підіймалася Ж.Бодріаром і віднаходить своє вираження у романі Х.Мураками «Хроніки заводного птаха».

Сьогодні нестача реальності компенсується не пошуком відповідності знаку та значення, а продукуванням культури присутності (Х.У.Гумбрехт), яка передбачає не лише духовне (часове), а й фізичне (просторове) існування суб'єкта. Естетизація повсякденності автором і читачем створює специфічний інтертекстуальний простір комунікації, в якому зустріч із літературою постає як епіфанія, подія, відповідно до якої субстанція займає простір.

У підрозділі 3.3 «Феномен тілесності героя альтермодерністського роману як орієнтир в умовах деконструкції культури» прослідковуються етапи концептуалізації феномену тілесності. Здійснюється аналіз взаємозв'язку таких понять як тіло-душа-дух (західна естетична традиція) та енергетичні рівні тілесності (східна естетична традиція); окреслюється їх роль у формуванні естетичного смаку й оцінки, які впливають на розвиток культурної ідентичності.

Цінність естетичної форми тіла за рахунок втрати контакту із власною самістю яскраво прослідковано в художньому образі Фредеріка з роману Дж.Фаулза «Колекціонер». В протилежному випадку спроба наближення до самості через зниження рівня естетично-ціннісного значення тіла приводить до самовідчуження й абсурду (художній образ Аньєс – «Безсмертя»).

Екзистенційно-феноменологічний і постмодерний підходи, руйнуючи суб'єкт-об'єктні відносини (душа-тіло), актуалізують естетику тіла не як зовнішню форму, а, насамперед, як тілесну чуттєвість, що передбачає зміни в свідомості. Тілесність не як організм, а як енергія взаємодії різних

порогів тіл, зокрема: між тілом-об'єктом, власне «моїм» тілом, тілом-афектом і тілом думки (В.А.Подорога).

Постмодернізм, звертаючись до чуттєвості думки й тілесності свідомості, апелює до афективних сторін буття, передусім до сексуальності. Остання втрачає домінування функції репродуктивності і набуває естетичної цінності знаку, що виконує інструментальну роль у досягненні кар'єрних та особистісних цілей (Ж.Бодріяр).

На прикладі художнього образу Терези (роман М.Кундери «Нестерпна легкість буття») прослідковується звернення суб'єкта до чуттєвості тілесності як пошук самості (екзистенційно-феноменологічний підхід). Герой роману Томаш, навпаки, поєднує закони еросу та рацію, не вбачаючи необхідності у самості як трансцендентальному Я (постмодерністський підхід).

У ХХІ ст. зникають чіткі рамки протиставлення східної і західної традицій розуміння тілесності. Феномен тілесності як взаємодії тіла та душі співвідноситься з енергетичними рівнями тілесності, вказує на важливість гармонізації меж і порогів між «тілами». В іншому випадку поведінка суб'єкта набуває психопатологічних ознак, що прослідковано на прикладі головного героя роману В.Набокова «Лоліта».

Нормативність естетичної свідомості викликає загрозу підкорення поведінки людини принципам «абстрактного логосу» (прикладом виступає Рашид – герой роману Х.Госейні «Тисяча сяючих сонць»). В основі культурної ідентичності лежить свобода на суб'єктивну оцінку історично зумовлених естетичних цінностей: сприйняття/несприйняття традицій, норм і правил культури, але в межах не вседозволеності, а насамперед рефлексії суб'єкта над наслідками і сферою відповідальності за свою свободу. Висвітлення цього аспекту проблеми здійснюється на прикладі роману Дж.Євгенідеса «Середня стаття».

ВИСНОВКИ

Результати дослідження естетичного виміру формування культурної ідентичності в контексті інтертекстуальності сучасного роману знаходять своє висвітлення у наступних висновках:

1. Парадигмальний перехід від есенціалізму на користь екзистенційного виміру буття актуалізував роль творчості та філософії як мистецтва в процесі самопізнання. Художньо-естетичний простір роману відображає і тим самим вирішує проблему порушення гармонії людини зі світом, що є джерелом страждань, відчуття нудоти й абсурду. Етика виступає індивідуальним, творчим завданням окремої особистості як шлях до самості. Здійснюється естетизація самопізнання, в основі якого лежить чуттєвість. Феномен тілесності, життєвого світу й Іншого виступають важливим фактором на шляху формування ідентичності у світлі естетичного виміру.

2. Естетика та поетика Постмодерну, відмінюючи сам принцип реальності через панування симулякрів, активізує тілесно-чуттєве переживання досвіду зустрічі із власною культурною «реальністю».

Якщо взаємозв'язок феноменології й екзистенціалізму здійснив поштовх у напрямку розвитку особистісної ідентичності, то естетика Постмодерну виступає передумовою формування культурної ідентичності.

Естетичні категорії постмодерного дискурсу, серед яких «симулякр», «лабіринт», «деконструкція», «пастиш», «розрізнення» розкривають не лише причини антропологічної кризи (втрата цілісності й стійкості Я). Вони гостро піднімають питання про «пробудження» суб'єкта від сухого теоретизування й автоматичного запозичення моделей поведінки, тим самим вказують на вектор розвитку принципів сучасної культурної ідентичності.

3. Персонологічна парадигма сучасності відображає аксіологічну тенденцію філософування, яка сформувалася на основі феноменології, екзистенціалізму, герменевтики і постструктуралізму. Вона невіддільно пов'язана з сучасними художніми практиками, відповідає методологічним принципам посткласичної естетичної теорії, що робить можливим комплексне дослідження естетичного виміру культурної ідентичності. Якісно нове зближення етичного й естетичного у контексті концепції «транскультури» відкриває можливість подолання фактору гедонізму як вседозволеності, що виступав потужним ідентифікатором посткласичного суб'єкта («яппі», «зомбі», «номад», «фланер», «гравець», «бродяга»). Формування естетичної свідомості як основи культурної ідентичності вказує на шлях самореалізації творчого суб'єкта, знижує рівень загрози експансії технічного інструменталізму в сферу буття.

4. В основу поняття художнього тексту, відповідно до структуралістського підходу, покладені такі ознаки: виразність (текст обов'язково є зафіксований у знаках) і структурність (тексту властива внутрішня організація, яка перетворює його в структурне ціле) та, незважаючи на смислогенеруючу функцію тексту, текст зберігає в собі вихідне, центральне повідомлення. Інтертекст постав як практичне втілення естетичного дискурсу Постмодерну. Суб'єкт письма, тобто автор, вступається місцем іншому явищу – амбівалентності письма. Інтертекстуальність роману виступає естетичним засобом у формуванні та художньому вираженні сучасної культурної ідентичності автора/читача. Вона є методом прочитання і генерації письма крізь призму художньої поетики твору. Теоретичною основою феномену інтертекстуальності є переосмислення структуралістського і постструктуралістського трактування тексту автором/читачем відповідно до феноменологічного й естетико-персонологічного підходів. Здійснюється повернення до феноменології самості в умовах деконструкції культури.

5. Крос-культурна ідентичність автора-мігранта генерує відповідну тематику інтертекстуальності письма. У романах англомовних письменників підіймається проблема самопізнання в умовах зіткнення колонії (Схід) –

метрополії (Захід). Автор-мігранти, які проживають у США та Японії, розкривають специфіку формування ідентичності суб'єкта в ентропійній зоні. Крізь призму історично зумовлених естетичних цінностей Заходу і Сходу прослідковується світовідчуття героя в умовах глобалізації та фундаменталізму. Крос-культурна інтертекстуальність письма формує естетичну свідомість суб'єкта і відіграє важливу роль у трансформації культурної маргінальності в культурну ідентичність.

6. Сучасний роман як жанр літератури формувався в процесі руйнування епічної дистанції минуле/теперішнє і передбачає безпосередній контакт суб'єкта з динамічною сучасністю. Художня форма твору проявляє взаємодію героя (смысл, значення) й автора (творча реакція на життя героя) та відображається за допомогою художнього стилю. Альтермодерністський роман не лише розкриває особливості естетики постмодернізму, а й робить можливим інтертекстуальне звернення до естетичного дискурсу Модерну і неєвропейських культур. Рецепція суб'єктом альтермодерністського роману не передбачає ототожнення читача з персонажем, а вказує на можливість продукування власного естетичного досвіду в дискурсі інтертекстуальності.

7. Полісемантичний модус роману відображає естетичний вимір формування культурної ідентичності. Художньо-естетичне осмислення проблем комунікативності, повсякденності й тілесності розкривають можливості суб'єкта (автора/героя/читача) наближення до самості в умовах деконструкції культурної традиції. Важливим чинником для успішного формування культурної ідентичності виступає феномен тілесності, який відображає переживання героєм роману культурних і ментальних концепцій. Естетизація повсякденності автором/читачем продукує перехід від герменевтичного зосередження на літературі до переживання досвіду здійснення творчого акту. Комунікація Я та іншого не передбачає пізнання один одного, а полягає в тому, щоб вийти на рівень вище власної психосоматики: отримати повідомлення від іншого та відповісти.

8. Для формування культурної ідентичності важлива гармонія між свободою та відповідальністю, до якої прагне суб'єкт у процесі інтертекстуальної гри в деконструйованому світі культури. Нормативність естетичного досвіду часто є причиною виникнення перешкод, які виникають на шляху формування культурної ідентичності. Вони полягають у конфронтації приватного та публічного, особистісного й історичного, я та іншого, реального і віртуального, бажання та традиції, тіла й душі, тілесності і сексуальності, свободи та ідеології відповідно до різних історично зумовлених естетичних цінностей. Особливість посткласичного естетичного виміру зосереджена в переосмисленні класичних та некласичних естетичних теорій у контексті сучасних персонологічних концепцій, є важливим фактором, який задає вектор розвитку сучасної культурної ідентичності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шевченко О.В. Суб'єкт та міжкультурна комунікація: ідентичність на межі з іншим / О.В.Шевченко // Практична філософія: науковий журнал. – К. : ПАРАПАН, 2011. – №4 (№42). – С.140–145.
2. Шевченко О.В. Автор, текст і читач: проблема взаємозв'язку в процесі пошуку ідентичності / О.В.Шевченко // Культура і сучасність: альманах. – К. : Міленіум, 2011. – №2. – С.155–160.
3. Шевченко О.В. Образ людини в літературі доби Постмодерну (на прикладі творчості Х.Лі.Борхеса та Ю.Андруховича) / О.В. Шевченко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. XXVI. – С. 236–244.
4. Шевченко О.В. Спадщина постмодерного світовідчуття як передумова формування нової ідентичності / О.В. Шевченко // Нова парадигма: журнал наукових праць. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – Вип.102. – С.134–144.
5. Шевченко О.В. Феномен тілесності у формуванні ідентичності (на прикладі романів М.Кундери) / О.В.Шевченко // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М.Вашкевич. – К. : ВІР УАН,2013. – Випуск 70(№3). – С. 567–572.
6. Шевченко О.В. Проблема ідентичності в пространстве взаимосвязи абстрактного логоса и чувственно-телесной экзистенции (на примере творчества Дж.Фаулза) / О.В.Шевченко // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 6 (44) : в 2-х ч. – Ч. II. – С. 189–193 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gramota.net/materials/3/2014/6-2/51.html>
7. Шевченко О.В. Художня література крізь призму культурологічного дослідження / О.В.Шевченко // Культурологічна думка: щорічник наукових праць. – К. : Інститут культурології Національної академії мистецтв України. – 2011. – №4. – С.197–204.
8. Шевченко О.В. Проблема інтертекстуальності: особливості культурологічного аналізу / О.В.Шевченко // Дні науки філософського факультету 2011. Міжн. наук. конф. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А.Є.Конверський та ін. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – Ч.2. – С.184–185.
9. Шевченко О.В. Феномен крос-культурної ідентичності в інформаційному суспільстві / О.В.Шевченко // Наукові записки. Серія «Культурологія». Матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Культура в горизонті сталих і плінних ідентичностей». – Частина1. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип.11. – С.170–176.
10. Шевченко О.В. Самоактуалізація як творчість – основа проективної ідентичності / О.В.Шевченко // Творчість як спосіб буття свободи :

Матеріали ХІІ міжнародної науково-практичної конференції (16 трав. 2013р. м.Київ) / Уклад. : Новіков Б.В., Піхорович В.Д., Феодорова І.І., Косенко В.Д. – К. : НТУУ «КПІ», 2013. – С.209 – 210.

11. Шевченко О.В. Співвідношення автора та героя крізь призму культурної ідентичності / О.В. Шевченко // Дні науки філософського факультету 2014. Міжн. наук. конф. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А.Є.Конверський та ін. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – Ч.4. – С.179–181.

12. Шевченко О.В. «Культурна маргінальність та культурна ідентичність, як філософська проблема, в контексті романної творчості» / О.В.Шевченко // Гуманітарний корпус: [зб. наук. статей з акт. проблем філософії,культурології,психології, педагогіки та історії]. – Випуск 3 / НПУ імені М.П.Драгоманова; ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики»/ упорядники : Кучеренко Є.В., Русаков С.С. – К. : Генеза, 2014. – С.344–347.

АНОТАЦІЯ

Шевченко О.В. Естетичний вимір культурної ідентичності у контексті інтертекстуальності сучасного роману. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.08. – естетика. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертаційна робота є одним із перших інтеграційних досліджень, у якому здійснюється системний аналіз специфіки естетичного виміру формування культурної ідентичності в контексті інтертекстуальності сучасного роману.

Проблема самопізнання у контексті романної творчості висвітлюється за допомогою екзистенційно-феноменологічного, постструктуралістського підходів і сучасної персонології. Естетичний вимір сучасності, який передбачає звернення як до класичних, так і некласичних естетичних теорій, глибоко розкриває особливості формування культурної ідентичності як самототожності суб'єкта в умовах деконструкції культури.

Наукова ковизна полягає у розгляді взаємозв'язку сучасного естетичного виміру антропологічних теорій та інтертекстуальності роману як ефективного засобу й умови формування культурної ідентичності. Висвітлено феномен інтертекстуальності не лише як міжтекстового діалогу, цитатій, а як методу художнього мислення суб'єкта творчості (автора/читача).

Естетичне осмислення феноменів тілесності, повсякденності, Іншого в умовах інтертекстуальності розкриває екзистенційні стани суб'єкта автора/героя/читача й відображає актуальні проблеми культурної ідентичності на поч. ХХІ ст.

Ключові слова: ідентичність, інтертекстуальність, інтертекст, гра, естетична свідомість, рецептивна естетика, самопізнання, роман.

АННОТАЦИЯ

Шевченко О.В. Эстетическое измерение культурной идентичности в контексте интертекстуальности современного романа. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.08. – эстетика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация является одним из первых интеграционных исследований, в котором осуществляется комплексный анализ эстетического измерения формирования культурной идентичности в контексте интертекстуальности современного романа.

Искусство и творчество рассматривается как мощное средство выражения и формирования мироощущения человека. Эстетический дискурс предполагает отображение ценностного отношения субъекта к объекту. Отказ от поиска истины как гносеологической категории и обращения к чувственности человека соотносится с современными постклассическими тенденциями развития культурной идентичности.

Проблема самопознания в контексте творчества освещается с помощью экзистенциально-феноменологического, постструктуралистского и персоналистского подходов. Эстетическое измерение современности предусматривает обращение к классическим и неклассическим эстетическим теориям, тем самым глубоко раскрывая особенности формирования культурной идентичности как самоидентификации субъекта в условиях деконструкции. На примере взаимодействия автора-героя-читателя в контексте интертекстуальности романа прослеживаются современные тенденции формирования эстетического сознания и культурной идентичности.

Прослеживается разница между концептами интертекст и интертекстуальность. Интертекст выступает как мозаика цитат и заимствований вербальных текстов и всех форм искусства и демонстрирует форму бытия современного типа культуры. Интертекстуальность – это взаимодействие произведения с текстом культуры, которая предусматривает активное действие субъекта, рефлексию относительно плюральности смысловых аспектов культуры и через формирование эстетического сознания играет важную роль в формировании культурной идентичности.

Особенность современного романа – исследования не исторической реальности, а существование субъекта, которое предполагает прогнозирование будущего, сферы человеческих возможностей. Важным эстетическим отличием является то, что читатель альтермодернистского романа в процессе формирования культурной идентичности избавляется от необходимости отождествления себя с героем, он меняет себя благодаря встрече с произведением и генерирует собственные переживания.

Рассмотрено взаимосвязь современного эстетического измерения и интертекстуальности романа как эффективного средства и условия формирования культурной идентичности. Освещено феномен

интертекстуальности не только как межтекстовый диалог, цитация, а как метод художественного мышления субъекта творчества (автора/читателя). Эстетическое осмысление феноменов телесности, повседневности, Другого в условиях интертекстуальности письма раскрывает экзистенциальные состояния субъекта автора/героя/читателя и отражает актуальные проблемы культурной идентичности в начале XXI в.

Эстетическое осмысление субъектом творчества проблем мультикультурализма, глобализма, фундаментализма, которые репрезентированы в кросс-культурной интертекстуальности письма романа, выполняет функцию аккультурации – трансформации культурной маргинальности в культурную идентичность

Ключевые слова: идентичность, интертекстуальность, интертекст, игра, эстетическое сознание, рецептивная эстетика, самопознания, роман.

SUMMARY

Shevchenko O.V. Aesthetic Dimension of Cultural Identity in the Context of the Modern Novel's Intertextuality. – Manuscript

Thesis submitted for the Candidate Degree in Philosophy Sciences in speciality 09.00.08 – Aesthetics. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2015.

Dissertation work is one of the first of integrative studies where take place the systematic analysis of the specific of aesthetic dimension of the formation of cultural identity in the context of modern novel's intertextuality.

The problem of self-knowledge in the context of novelistic creativity covered by means of existential-phenomenological, poststructuralist approaches and modern personology. The aesthetic dimension of modernity, which envisages an appeal to both classical and non-classical aesthetic theories and deeply revealing features of formation of cultural identity as self-identity of the subject in conditions of reconstruction of culture.

Scientific novelty consists in consideration of relationship of the modern aesthetic dimension of anthropological theories and intertextuality of novel as an effective means and conditions of formation of cultural identity. The phenomenon of intertextuality was described as not only between text dialogue, citation, but as a means of artistic creativity of thinking subject (author/reader).

Aesthetic understanding of physicality's phenomena, daily routine, Other in terms of intertextuality reveals the existential position of an author/hero/reader and reflects the actual problems of cultural identity in the beginning of XXI century.

Key words: identity, intertextuality, intertext, game, aesthetic consciousness, receptive aesthetics, self-knowledge, novel.

Підписано до друку 28.04.2015 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 пр. Зам. № 188

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.

(044) 239-30-26.

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100304148